

Rozhovor s čestným členem České archivní společnosti PhDr. Miloslavem Košťálem

Emeritní vedoucí děčínské pobočky SOA Litoměřice Miloslav Košťál oslavil v roce 2015 devadesáté narozeniny. Narodil se v Dobrušce. Ve třicátých letech žil s rodiči v severočeském Kamenickém Šenově, odkud se celá rodina v roce 1938 vystěhovala zpět na východ Čech. Po studiích na pražské univerzitě se ale na sever do Děčína vrátil. Patří k důležité poválečné archivářské generaci, která zakládala zemědělsko-lesnické archivnictví v tehdejším Československu, a je rovněž spojen s konstituováním děčínské městského archivu na přelomu 40. a 50. let. Archivnictví zasvětil plodných dvacet jedna let svého života, aby v roce 1970 pro mnohé nečekaně odešel a nastoupil dráhu kazatele Církve bratrské. Rozhovor jsme vedli 19. ledna 2016 v bytě Košťálových v Novém Městě nad Metují ve společnosti paní Hany Košťálové, vynikající a milé hostitelky a rovněž někdejší spolupracovnice děčínské pobočky.

Pane doktore, Vy jste studoval ve velmi rozjitřené době, hned po osvobození. Jak vzpomínáte na studium na pražské filosofické fakultě?

Manželé Miloslav a Hana Košťáloví, Nové Město nad Metují, leden 2016

V roce 1945 byl letní semestr, který začínal koncem června, to v Praze ještě všechno hořelo, a my jsme studovali ten semestr jaksi navíc, abychom byli dřív hotoví. Ten byl jenom přes léto, v srpnu se dělaly zkoušky a koncem září začínal semestr další.

Tehdy byl na fakultě muž, který odešel do Ameriky, a to byl Otakar Odložilík. Vzácné jméno, protestant, evangelík, ale byl tam i katolík, Václav Chaloupecký. To byly takové protiklady a u obou jsem chodil do jejich seminářů. Pak tam byly obecné dějiny, na nich byl Karel Stloukal a Milada Paulová, ta pro východní dějiny. K ní jsem se dostal do semináře, a tak jsem měl zadanou státní diplomovou práci na téma Daniel Haličský, to bylo 13. století, Ukrajina. Já jsem za ní šel a říkal jsem, že všechny materiály jsou v ukrajinštině, ruštině a polštině. Ona říkala, že to je jednoduché, tak se naučíte polsky, ukrajinsky a rusky, a tak jsem se musel naučit polsky. I ta ukrajinština se dá naučit, s tou jinakostí od ruštiny to zase tak těžké není. A tak jsem studoval hodně ukrajinské autory. Zároveň se považuji za žáka Josefa Polišenského, dokonce když potřeboval v Praze hlídat děti, tak jsem je u nich během studií v Praze občas hlídal. Polišenský byl velmi společenský, skvělý člověk. Když jsem dělal doktorát, tak byla na fakultě taková krize, že na PVH byl jenom Václav Vojtíšek. Takže druhý examinátor byl Polišenský. A na československé dějiny to byl Václav Husa.

Dr. Miloslav Košťál ve své pracovně v děčínské pobočce, 50. léta

Byla tehdy vlastně na fakultě samostatná katedra pomocných věd historických a archivnictví?

Václav Vojtíšek byl tehdy vedoucím samostatné katedry, to bylo eso, akademik Vojtíšek, archivář hlavního města Prahy. Pamatuji si, když jsem napsal disertační práci, měl jsem tam uvedeno, že Děčín bylo původně královské město. A on o tom se mnou polemizoval a já jsem mu říkal, pane profesore, já bych Vám to mohl přivést, ale archiválie nesmím vyvážet – a on přijel do Děčína. Měl přednášku na gymnáziu, a pak celé dopoledne seděl nad těmi archiváliemi, velmi zblízka je studoval, jak byl krátkozraký, a když bylo poledne, tak říkal, pane kolego, máte pravdu.

To bylo ještě v městském archivu....

Ano, já jsem tu disertační práci začal psát ještě v městském archivu, Městské knihy děčínské v 16. století. To byla velmi zajímavá práce. S Vojtískem to bylo moc krásné. Když jsem pak u něj dělal velké rigorózum, tak se loučil a říkal, pane kolego, je to dobré, nesmíte usnout na vavřínech, musíte dělat dál. On byl velmi pilný, on ani neuznával dovolenou.

Dr. Miloslav Košťál na jedné z vlastivědných vycházek v okolí Děčína, 50. léta

V době studií jste se seznámili s Vaší ženou?

My jsme se nepotřebovali seznamovat, my jsme se znali od dětských her. Já jsem se přistěhoval do Dobrušky, když jsme utíkali v roce 1938 z Kamenického Šenova. Tatínek v září narukoval a my jsme s maminkou museli utíkat. Známa rodina jednoho skláře brusiče nás vzala k Chotěboři, do Dolního Sokolovce u Chotěboře, vesnice, kde nás ubytovali v hospodě na sále, a já jsem několik týdnů chodil do Chotěboře do gymnázia. Primu, sekundu a kousek tercie jsem dělal v Děčíně. V Děčíně dříve české gymnázium nebylo, to až v roce 1936. Bylo vlastenecké, ředitelem byl Jiří Pelikán, jeho syn se mnou chodil do třídy.

Jak probíhal odchod z Kamenického Šenova? Byl nějak organizován, ať už politickou správou či samosprávou nebo místními spolky, například Sokolem?

My jsme viděli, jak postupuje německá armáda, to bylo počátkem října, a tatínek měl na nádraží nákladní vagon, do kterého naházeli nejpotřebnější věci. Organizace nebyla žádná, kdo jak mohl, tak odjížděl. Když jsme jeli z České Lípy na Bakov, proti nám jezdily vlaky s našimi vojáky na hranice, to byla mobilizace. Z Kamenického Šenova jsme odjížděli bez tatínka, ten si pro nás přijel až do Dolního Sokolovce a odjeli jsme do Dobrušky, kde dostal místo.

Jaké byly v Kamenickém Šenově vztahy mezi Čechy a Němci?

Čechů tam bylo poměrně dost. V roce 1932, když jsme se tam přistěhovali, tak vztahy byly velmi dobré. Na nádraží se konaly besedy, došli si pro pivo do hospody naproti a pak seděli a debatovali všichni společně. Naši říkali, že rádi chodili do německého bálu. Ale po nástupu Henleina se to začalo měnit. V roce 1937 nebo 1938 jsme se jako Češi zuby nehty snažili držet tradici, že jsme každým rokem s dechovkou Rudy Plešingera pěšky chodili přes Prácheň do Nového Boru, kde byli pohřbení účastníci rumburské vzpoury. Tam byla pietní slavnost, a zase za zvuků dechovky jsme se vraceli zpátky.

Na podzim 1938 jste se přistěhovali do Dobrušky a tam jste se tedy seznámili se svou ženou...

Ano, můj tatínek dostal místo skladníka a dostal také byt na nádraží hned vedle pana přednosty. A manželka s rodiči bydlela naproti nádraží a jako děti jsme si hrávali na zapikávanou a další dětské hry. Pak jsme měli dlouhou mimořádně krásnou známost, ale byli jsme odkázáni jenom na dopisování, protože jsem studoval v Praze. Brali jsme se v roce 1949, když jsem dokončil školu. Manželka tehdy pracovala v Děčíně ve spořitelně.

To byl důvod, že jste hledal práci v Děčíně?

Důvod byl ještě jiný. Já jsem školu vystudoval a státní zkoušky umožňovaly vyučovat na gymnázium. Když jsem se o to začal zajímat, musel se podepisovat revers, že se bude vyučovat v duchu marxismu a ateismu, a to mi bylo obojí proti srsti. A byl vypsán konkurz na místo městského archiváře v Děčíně.

Tam tehdy pracoval Rudolf Rich?

Archiv byl tehdy ve velmi neutěšeném stavu, byl naházen mezi muzejními věcmi v muzeu a bylo třeba jej vydělit. A v muzeu pracoval jako pomocná síla Dr. Rich. Byl to Němec, antifašista, ortodoxní katolík. Tehdy jsem se s ním seznámil a pak ho převedl do archivu. On pro mě znamenal mnoho, naučil mě třeba číst mittelhochdeutsch. On měl dobrou školu, tuším, že studoval ve Vídni, a znal i principy diplomatiky a do archivu se hodil. Zaměstnáním byl kantor, učil na děčínském německém gymnáziu dějepisu a zeměpis a pak si ho vybrali Thunové, aby jim spravoval zámecký archiv, ještě než prodali zámek státu v roce 1932. Dr. Rich byl takový vysoký, suchý člověk, který nenadělal mnoho řečí. Pořád nosil čibuk, ale vyhaslý. A neuměl česky. Jeho manželka, která chodila nakupovat, se česky naučila. Richovi měli syna, kterého jsme ale neznali.

S doktorem Richem jste do městského archivu převezli thunovský archiv?

To teprve, když jsme dostali umístění v Dresdner Bank v Děčíně 1, to byla taková rohová budova s dobrými prostory, dokonce s trezorem, a tam jsme začali budovat městský archiv. Byli jsme tam zaměstnání dva.

Jak Vás později napadlo přejít z městského do oblastního zemědělsko-lesnického archivu v Děčíně-Podmoklech?

Mě ani moc nenapadlo, ale přijeli za mnou Dr. Emanuel Janoušek a doc. Václav Černý, že budou v Děčíně zřizovat pobočku a bude tam místo vedoucího. A tak jsem v roce 1952 začal budovat pobočku Státního archivu zemědělského. Ve skutečnosti jsem městského archiváře dělal jen rok a půl. Když jsem byl v kontaktu se státním archivem, pomalu jsem se seznamoval s fondy, které tam jsou. Stále bylo třeba něco přivézt. S vozy to byla velká dřina. Nakonec to bylo asi 34 vagonů písemností. Postupně jsme ale přijímali pomocné síly, spíše administrativní. Jejich angažování ale bylo krátkodobé. A tak jsem si přál trvalejší pracovní poměr. Tak se stalo, že v archivu začala pracovat moje manželka. Na pomocných vědách na fakultě byl dvouletý kurs pro pracovníky archivu a manželka ho absolvovala. V archivu pak byla do roku 1965.

Často jsou vzpomínány proslulé děčínské archivní praxe. Proč vlastně bývaly právě v Děčíně, jak probíhaly a jaká byla jejich další specifika?

Praxe byly určeny pro historiky i pro archiváře a studenty pomocných věd historických. Bylo to jediné pracoviště pro fakultu, Dr. Josef Polišínský si nás vytipoval jako takový školní archiv. Říkal, že se to tam hodí, je tam dobrý materiál, je toho tam mnoho, různé typy. Studenti se seznamovali s materiálem, který v archivu byl, a také se podíleli na pořádání. Dávali jsme jim dílčí úkoly a oni je zpracovávali. Děčínským archívem prošla celá řada později významných historiků a archivářů (např. Petráň, Hroch, Kvaček). Vzpomínám také na cizince, kteří patřili k velmi pilným studentům. Tehdy tam byli také dva Číňané, ti tam bývali často až do večera, pro ně to bylo strašně těžké.

Proč jste vlastně odešli z Děčínska? Byli jste tehdy oba v plné síle, pobočka měla velmi zajímavé fondy a práce vás naplňovala...

V roce 1969 jsem náhle onemocněl. Nikdo nevěděl, co se děje, odvezli mne v noci do nemocnice, objevovala se mi krev v ústech. Lékaři mě tehdy znali, pracovní diagnóza byla, že je to počínající tuberkulóza. To se nepotvrdilo, ani další hypotéza o rakovině. Když jsem byl propuštěn z nemocnice bez určité diagnózy, obvodní lékařka mne ještě poslala k alergologovi. Ten zjistil, že jde o silikózu z archivního prachu. Zůstanu-li v archivu, kde pracuji rád, choroba se natolik zhorší, že tam stejně nebudu moci dlouho zůstat. Po vzájemné dohodě mně lékař napsal, že doporučuje, abych změnil zaměstnání.

Po odchodu z archivu jste se dal na dráhu kazatele. Co Vás k tomu vedlo?

Když jsem ležel v nemocnici, začal jsem soustavně studovat Biblii. My jsme už předtím chodili do českobratrského sboru v Děčíně, ten byl velmi živý. V nemocnici jsem během měsíce přečetl Nový zákon dvakrát a k tomu i některé komentáře. Pak jsem se rozhodl, že pojedu za předsedou Rady Jednoty českobratrské s tím, že bych mohl být v rezervě pro případ, že by v Děčíně nebyl kazatel. On mě však sdělil, že v církvi už aktuálně chybí několik kazatelů. A tak jsem začal uvažovat o službě kazatele, kde to bude třeba. Bylo to složité. Kdybych já tenkrát, ještě jako archivář chtěl odejít do duchovenské služby, můj zaměstnavatel – Krajská správa ministerstva vnitra – by to nepřipustil. Teď jsem měl volné ruce. Přijeli sice zástupci Archivní správy a nabídli mi místo ředitele východočeského státního archivu v Zámrsku. V této funkci bych nebyl tak vystaven působení archivního prachu. Do toho přišla ještě nabídka kandidatury věd. V zápětí přišla druhá nabídka z Brna od profesora Šebánka, kterého jsem znal od roku 1960, kdy jsme spolu byli na archivním kongresu ve Stockholmu a v Uppsale. To jsme spolu bydleli. A já jsem na dvojí

nabídku kandidatury a ředitele státního archivu reagoval tak, že cítím povolání jít do kazatelské služby. Ale bylo to i tehdy komplikované. Nejprve jsem musel podat výpověď a pak teprve žádat o státní souhlas. Byl to velmi nejistý krok.

Jaká byla reakce v Děčíně? Vždyť Vy jste tam byl velmi čínorodou osobností a rozhodnutí pravděpodobně přišlo velmi nečekaně a rychle.

Potkal jsem tehdy tajemníka Městského národního výboru v Děčíně a on se ptal, proč chci odejít, my přece proti Vám nic nemáme! Já jsem nikdy nebyl ani ve straně, ale byl jsem dost známý. Uspořádal jsem třeba cyklus přednášek k dějinám Děčína, s promítáním diapozitivů. V roce 1969 proběhla konference o labské plavbě s mezinárodní účastí. A ven jsme chodili na vlastivědné vycházky, na všechny zříceniny hradů v okolí, z toho máme i fotografie. Mimo jiné jsme jednou za měsíc dělali archivní extenze, přednášky, kam jsme zvali známé lidi. Chodili lékaři, kantoři, často i padesát, šedesát lidí. A my jsme je seznamovali se zajímavými archivními materiály. Také moje publikační činnost byla rozsáhlá, nejprve jsem publikoval články v okresních, krajských i podnikových novinách. Společnost po odsunu Němců nebyla ještě konsolidována. Proto jsem také přednášel ve školách, v podnicích a po vesnicích. Absolvoval jsem kolem tisíce přednášek. V Děčíně máme dodnes spoustu přátel.

Pracoval jste také jako okresní konzervátor památkové péče.

Nějaký čas jsem to dělal. Ale bylo to hrozně těžké. Funkce to byla krásná, ale peníze na záchranu památek nebyly.

Kam jste odešel z Děčína?

Moje první působiště byl Náchod. Tam jsme se setkali ve sboru s velmi pěkným přijetím. To místo bylo navíc spojeno s funkcí revizora Rady, kontroloval jsem u sborů účty a další záležitosti. Byla to výborná příležitost, jak se dostat do jiného sboru a tam kázat. A tak jsem s sebou začal brávat výborný náchodský pěvecký sbor se sólisty a společně jsme připravovali nezapomenutelné evangelizační večery.

Musel jste absolvovat nějaké studium?

Ano, musel jsem napsat ordinační práci. Byla na téma „Počátky publikační činnosti Jana Balcara“. (Jan Balcar byl takový východočeský probuzenec.) Potom byl pohovor a následovala ordinace v Náchodě (1971).

Jaká byla Vaše další činnost v kazatelské profesi? Vystřídal jste více sborů?

Později začaly chodit nabídky z jiných sborů, Kutná Hora, Ostrava a další. A po sedmi letech přijeli dva zástupci z pražského sboru v Soukenické ulici,

našeho největšího sboru. To byl velký rozdíl, byl to velkoměstský sbor, třikrát větší než v Náchodě, s úplně jinou mentalitou, takže to bylo hodně těžké, ale nakonec jsem se tam kazatelem stal. Nechtěl jsem to přijmout, že zůstaneme v Náchodě, nakonec se to rozhodovalo losem staršovstva. Loučení v Náchodě bylo velmi emotivní. V Soukenické bylo v neděli na bohoslužbě 400 i více účastníků. Někteří z nich přicházeli třeba až z druhého konce Prahy. Byli mezi nimi též akademičtí pracovníci, výzkumníci a dokonce několik herců Národního divadla. To nebylo jednoduché kázat takovému posluchačstvu – pak jsem byl zvolen do vedení církve, to bylo v roce 1983, kdy jsem se stal členem devítičlenné Rady. Tu funkci jsem vykonával 5 roků. Mělo to jedno zvláštní privilegium, mohl jsem jezdit jako delegát na konference do zahraničí (Švýcarsko, NSR, Holandsko, Švédsko a Finsko). I doma jsem tehdy zcestoval celou církev, všechny sbory, bylo jich tehdy 35. Dělal jsem takové cykly, které měly vždy konkrétní smysl, že se snažily vést k duchovnímu rozhodnutí. Jsou to krásné vzpomínky, jak na archiv, tak na duchovenskou službu. Z Prahy jsem pak odešel v roce 1988, kdy jsem skončil své funkční období v Radě a zároveň i jako kazatel a šel jsem do důchodu.

Odchod do důchodu ale jistě neznamenal nečinnost. Kam jste tehdy odešli a čím jste se zabýval v následujících letech?

Říkali jsme si, kam půjdeme, jedině zpět do našeho kraje. Zkoušeli jsme to v Dobrušce, tam jsme nesehnali žádné bydlení. Pak se naskytla příležitost zakoupit malý rodinný domek v Novém Městě, a tak jsme se tam přestěhovali. Jako důchodce jsem ještě třikrát dělal administrátora sborů v Náchodě, v České Skalici a nakonec v Novém Městě, když tu byl tento sbor v roce 2002 na zámku slavnostně ustaven. O rok později se začala stavět modlitebna. Hodně nám pomohla zdejší radnice, dostali jsme pozemek velmi levně, na krásném místě na terase nad Metují. Také nám finančně pomohl Park-Street-Church z Bostonu, s nímž naše církev měla kontakty v samém začátku. Náš sbor je velmi mladý, tvoří ho hlavně mladá generace s dětmi. Máme tady pěkné společenství navzájem i mezi církvemi.

Já jsem si kdysi napsal pro sebe takové poslední „curriculum vitae“ a to jsme si včera s manželkou četli a divili jsme se, jaký bohatý společný život jsme prožili. Je až neuvěřitelné, že po 46 letech můžeme mít stále vzácné kontakty s děčínským archivem prostřednictvím našich pokračovatelů Dr. Heleny Smíškové a Mgr. Otta Chmelíka. Velice si toho vážíme. Stejně kontakty udržujeme i se sbory, v nichž jsme působili. Jsou to pro nás nezapomenutelné vzpomínky.

Děkujeme srdečně za milé setkání.

Michal Sejk a Otto Chmelík